

Андреана Спасова, гл. ас. д-р

Институт за литература – Българска академия на науките

ОБРАЗЪТ НА „ДРУГИЯ“ В САТИРИЧНАТА ПОЕЗИЯ НА ПЕТЪР ПРОТИЧ

Резюме. Статията разглежда сатиричната поезия на Петър Димитров Протич, която се вписва в идеите на Българското възраждане. В своите поетически опити П. Протич утвърждава българската идентичност и противопоставя фигурите на „своя“ и на „другия“. Основни теми за автора са знанието, образованието и ролята на учения и интелектуалеца за общественото развитие. Посредством творчеството си Петър Протич критикува елинофилията сред българите и другите балкански народи през XIX век, осмива безкритичното отношение към гръцките влияния, а също така обект на сатиричното му перо са фолклорните суеверия и невежеството. Емблематични за темата са няколко творби на Петър Протич, писани на чужди езици и все още непреведени на български език са: „La voix de la Bulgarie“, „Ο Εξελληνισμός“, „Le turcoman“ и др. Социалнозлободневната и идеологическата линия, яркото изобразяване на балканския синдром в стихотворенията на гръцкия възпитаник в някаква степен са за сметка на литературните им достойнства. Представата за „другия“ в сатиричните стихотворения на Петър Протич се доближава до масово превъплътения негативен образ в художествените, историческите и публицистичните текстове през българския XIX век.

Ключови думи: Петър Протич, сатирични стихотворения, билингва творби, българска възрожденска поезия, национално-политическа доктрина

Сатиричните стихотворения на гръцкия възпитаник Петър Димитров Протич (1822, Велико Търново – 1881, София) напълно се вписват във водещата възрожденска тема за утвърждаването на българската идентичност и традиционните идеологически представи за „другия“. В творбите на Петър Протич са заложили основните просвещенски постулати, характерни за даскалската поезия – култът към знанието, необходимостта от образование, педагогическите умения на учителя и определящата роля на интелектуалеца за обществено-културното развитие. Освен утилитарно-поучителната функция, централна в стихотворенията е национално консолидиращата функция, насочена както към реабилитиране на „своето“ минало, припознато като славно и идеалистично, така и към най-актуалните исторически събития на XIX век.

Поетичните текстове на Петър Протич образуват кохерентна национално-идеологическа рамка, в която ясно изпъкват разнообразните романтически и сатирически маркери, иманентно присъщи на българската идея. Тези идеологически културни кодове се противопоставят едновременно на подриващите „чужди“ пропаганди по това време – гръцката идеология „Μεγάλη Ιδέα“ (1844) и призна-

ването на гръцката независимост от Високата порта с Одринския договор (1829); султанските реформи „Гюлханският хатишериф“ (1839), османската конституция (1876); намесата на Великите сили и разпокъсването на България след Берлинския конгрес (1878). Заложените негативни конотации в образа на „другия“ в поетичните творби на Петър Протич могат да се обособят в няколко линии, които плътно следват идеологическия проект за утвърждаване на националните ценности.

Едната водеща линия в сатурата на Петър Протич е критиката към елинофилията и осмиването както конкретно на българите, така и общо на другите балкански народи, които се гърчечат. Острото поетическо перо е фокусирано към голяма част от възрожденското население, допринасящо поетапно за разширяването на гръцкото влияние и културната асимилация в контекста на националистическите амбиции на тогавашната гръцка общественост. Открояващи творби тук са „Ο Εξελληνισμός [Псевдо-Елинизъм]“ (1843), „Η Γρακομανία [Грекома-ния]“ (1844–1846) и „Състоянието на нашите български училища“ (1845). Другата съпътстваща линия в поезията е инспирирана от професионалната реализация на поета и това е разобличаването на мнимите лекари („Биляринът“, 1855) и усъмняването в силата на фолклорните суеверия и наивни вярвания вместо в светското познание. Третата линия отправя към нетолерантността на автора към друговерец и по-конкретно към ислямската религия и политика.

Ярък пример е стихотворението „Le Turcoman“ (1877), в което звучи силно критичният глас срещу реформите, въведени от Мидхат паша. Макар и повлияни от западните (английски) модели, те остават мнима модернизационна платформа, която не подобрява условията за живот на християнските народи на Балканите. В антагонистичното противопоставяне между исляма (друговерците) и християнството оценностяването в полза на православието е категорично заявено като алтернатива на варварството.

Perissent massacres sous les coups des barbares
les chretiens des Balcans et surtout les Bulgares
[...]

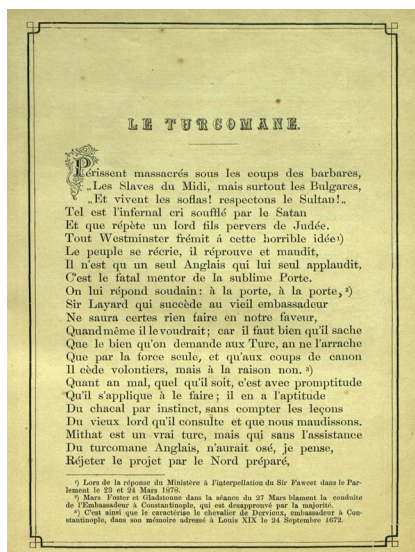
Mithat a fabrique sous l'inspiration
Du turcomane anglais, sa constitution:
Une parodie absurd, un plagiat informe
Mais par laquelle frustre a titre de reforme.

Чезнат избити под ударите варварски
християните на Балканите и най-веч българите
[...]

Мидхат създаде вдъхновен
конституцията си от английския туркмен.

Абсурдна пародия, плагиатство незаконно,
през което мами под форма на реформа.¹

¹ ПРОТИЧ, П. [La Voix de la Bulgarie]. Fouilleton

FOUILLETON DE „STARA-PLANINA.“

LE TURCOMAN.

„Périsse massacrés sous les coups des barbares,
 „Les chrétiens des Balcaus et surtout les Bulgares!
 „Et vivent les sultans! respectons le Sultan.“
 Tel est l'infamé cri soufflé par le Satan
 Que fait entendre un lord, fils pervers de Judée.
 Tout Westminster frémit à cette horrible idée;
 Le peuple se récrie, il reproche et maudit.
 Il n'est qu'un seul Anglais qui lui seul applaudit:
 C'est le fatal mentor de la Sabline-Porte.
 On lui répond soudain „à la porte, à la porte!“
 Sir Layard qui succède à ce grand ch . . . . .
 Sera-t-il plus chrétien et moins mahométan?
 Nous l'espérons du moins, mais en tout cas qu'il sache
 Que le bien qu'on demande aux turcs, on ne l'arrache
 Que par la force seule, et qu'aux coups du canon
 Ils cèdent volontiers, mais à la raison. non.
 Tel fut toujours le Turc, tel que le fit connaître

Jadis de Dervieux, mais aujourd'hui peut-être
 Il est bien plus méchant; il doit être en progrès.
 Puis que Diraéli veille sur lui de près.
 N'a-t-il pas en effet, grâce à son assistance
 Osé braver l'Europe en pleine conférence
 La flotte anglaise est là par ordre exprès du lord
 Le Grand Turc en dispose et provoque le Nord
 Par des nouveaux excès que son bras sanguinaire
 Commet sur les chrétiens, aidé par l'Angleterre.
 Mihlat a fabriqué sous l'inspiration
 Du turcomane anglais, sa constitution:
 Une parodie absurde, un plagiat informe,
 Mais par laquelle fruste à titre de réforme,
 Tous les peuples chrétiens du droit de nation,
 Et les fait Othomans; et sa prétention
 Va jusqu'à supprimer le nom de Bulgarie.
 Voudrait-il donc changer et la géographie
 Et l'histoire à son gré ce brave et bon vizir?
 C'est trop agir vraiment selon son bon plaisir,
 Avec trop d'arbitraire et trop de fanatisme.
 En attendant Mihlat, au nom de l'Islamisme,

Fait subir aux chrétiens sa Charie et son gibier,
 Et son maître en est fier; tel maître, tel valet.
 Homme d'état fatal! qui par ta politique
 Tiens encor les rayas sous un régime inique!
 Qui les fais opprimer au nom de l'Albion!
 Et de ton grand pays tu ternis le renom!
 Tes louches procédés et la funeste astuce
 Vis-à-vis de l'Europe et de l'Empire russe
 Sont déjà bien connus et de tous reprobés.
 Les chrétiens malgré toi, seront bientôt sauvés
 L'Europe le réclame et la Russie en masse
 S'élève en leur faveur; elle est prête et menaç.
 De frapper, d'écraser leur ennemi mortel
 Et de punir l'impie au nom de l'Eternel.
 Nation noble et brave et toujours généreuse
 Rempis plutôt ta tache, et sois benie, heureuse
 Tes frères opprimés souffrent, accours, accours!
 Passe plutôt le Pruth et viens à leur secours.
 Brise d'un coup leurs fers; plus de chrétiens esclaves,
 Et vive l'Empereur, le protecteur des Slaves.
 LA VOIX DE LA BULGARIE.

Не може да се подмине парадоксалното разминаване между категоричното отношение на Петър Протич към не-българското и не-християнското, от една страна, и фактите от неговата биография, от друга. Петър Протич като учен, поет, общественик, лекар се формира извън българските културни и географски предели – той прекарва по-голяма част от живота си в чужбина (Атина, Париж, Букурещ) и публикува творбите си предимно на чужди езици (гръцки, румънски и френски).

Най-често идеите за българската просвета са представени чрез отхвърлянето на етническият друг. Опирайки се на терминологията на Н. Аретов, можем да видим как идентификационните фигури на „Своя“ се сформират и разгръщат чрез съпоставяне със силно предпочитаните от идеологическата реторика фигури на „Другия“ – „Похитителят, Варваринът, Религиозният друг, изтънченият, слаб, но коварен Интригант и завистник“². Образователно-дидактичното говорене се допълва и преминава в национално-политическа доктрина. Различен тип „друг“ е образът на Царя Освободител – фигурата на руския владетел.

Онагледяващи примери могат да се дадат от стихотворението „Състоянието на някои български училища“ на Петър Протич, публикувано от Константин Огнянович в „Забавник за лето от 1845“. В тази творба образът на гръцкия даскал е хиперболизиран гротесково и е типизиран безалтернативно като контрамодел на българския просветител. За пълнокръвното пресъздаване на неморалния и мним учен на места поетът прибегва до жаргонната лексика:

Виж врагът виж как ги учи!
 Чи кой даскал е туй кучи?
 Еллиският – той ли той?

de „Stara Planina“. Le Turcoman. – *Стара планина*, 6.04.1877, с. 229.

² АРЕТОВ, Н. *Национална митология и национална литература*. София: Кралица Маб, 2006, с. 49.

Просякът гъмджи от вышки.

Той децата ми да мъчи.

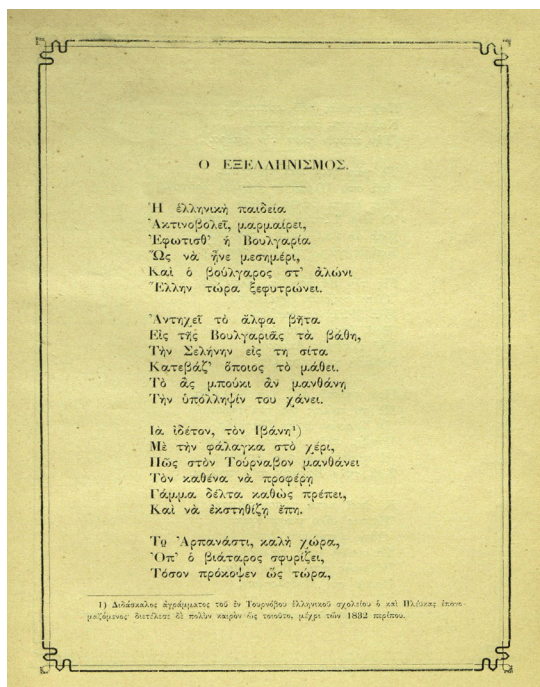
Щът не щът да ги погърчи!

Псето Бог да го убий.³

Просветителските и патриотични насоки в сатирата на Петър Протич очертават географската карта на Балканския полуостров – актуалният през XIX век и широко разпространен въпрос за елинизацията и заличаването на отделните национални идентичности. Представата за „чужденец“ – било то фанариота, било то своя „родоотстъпник“, било „Престижния друг“⁴ в лицето на гръцкия учител, свещеник, търговец, управител, е централна в поетичните текстове на П. Протич. До такава степен „другият“ е във фокус, че понякога крайното и едностранчиво отношение на автора представя отрицателните образи по-скоро в иносказателен и публицистичен стил, отколкото в художествен. Показателно в това отношение е концептуалният заряд в стихотворението „Ο Εξελληνισμος“ („Грекомания“):

Εἰς τὴν Βάρναν, μ, ’ ὄλον ὅτι
‘Ολοι τούρκικ’ ὄμκλούσι,
Κίνε “Ἕλληνες, καθότι
Ἐκεῖ ὄπου κατοικοῦσι,
Κίνι ἑλλήνων ἀποκία,
Δηλαδὴ γκαγκαουζία.
Κίνι ἑλλήνων ἀποκία,
Δηλαδὴ γκαγκαουζία.

Във Варна, където
всички говорят турски,
са гърци, защото
там, където живеят,
е гръцка колония,
Това е Гагаузия.⁵

³ ПРОТИЧ, П. Състоянието на някои български училища. – В: *Забавник за лето от 1845 от Константин Огнянович*, Париж, 1845, с. 157–158.

⁴ АРЕТОВ, Н. Цит. съч., с. 49.

⁵ PROTICH, P. Ο Εξελληνισμος [Εν Αθήναις 1843]. – In: *La voix de la Bulgaria*. Bucuresci: Nouva typographie nationala, prop. C. N. Rădulesci, 1879, pp. 69–71. Прев. мой, А. С.

Подробното изреждане на различните народи с цел по-плътно изобразяване на балканския синдром неминуемо подменя литературните достойнства за сметка на дидактичната и идеологическа функционалност. Коментирайки „Грекомания“, Афродита Алексиева обръща внимание на натрупания житейски опит на поета – „Пребиваването на Протич в гръцката столица му е дало възможност да наблюдава поведението на интеллигентите – представители на различни балкански народи, и да насочи своята сатира не само срещу сънародниците си, но и към албанци и куцовласи“⁶.

Биографичните сведения за Петър Протич са още едно потвърждение за проблематичното разминаване или по-точно съвместяване между традиционната представа за негативния „друг“ в поезията⁷ и неминуемото положително влияние на чуждата културно-историческа ситуация върху възгледите на поета. Интерес представлява поетичната игра на думи между етническите или географски имена и иронично-сатиричните аналогии. Красноречиви са двата примера:

И куцовлахът, и той. Като напредва като рак
леко накуцва по пътя.

[...]

Бидейки Белчоолос някога
като потомък на Орфей,
но чист българин
правел с всички си
името си на гръцки,
целият станал бял.⁸

При втория пример е отличително съчетаването на значението на гръцка и българска лексика. Името „Белчоолос“ буквално идва от нарицанието за човек от Одринско село, но в „Грекомания“ то шеговито се транскрибира като „целият станал бял“, понеже прилагателното „олос“ означава „цял, всеки“. Сатирата на П. Протич е фокусирана върху подмяната на собствени български имена с гръцки, като често псевдо-просветителската роля на учителя-елинист инициира пагубните посегателства върху съзнанието на българските ученици:

---

⁶ АЛЕКСИЕВА, Афр. *Книжовно наследство на българи на гръцки език през XIX в.*: Т. 1. *Оригинали*. София: Гутенберг, 2010, с. 29.

⁷ Повече по темата вж.: ЧЕРНОКОЖЕВ, Н. Възрожденска поезия. Самоосъзнаване на поетическите изяви. – В: *Българска литература XVIII–XIX век*. Съст. Н. Аретов, Н. Чернокожев. София: Анупис, 2008; ДАКОВА, В. Просветенски имперсонализъм и лирически герой в ранната българска възрожденска поезия. – *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*. Факултет по славянски филологии. Т. 83, 1992, с. 128–152; КРЪСТЕВА, М. *От разпятието до мрака: Към сюжета за българските възрожденски идентичности*. Пловдив: Макрос, 2001.

⁸ ПРОТИЧ, П. Грекомания. – В: АЛЕКСИЕВА, Афр. *Цит. съч.*, 2010, с. 816.

Даскалът на грък приобръща
сякого и го прикръща:
Ксанту Руся назовава,
Ставрѹ – Кръстя; Пилев – Калча;
Перикли прекръстил Славча.
Пък на Куна име дал
Клитеместра, чи кат даскал
по челото ѝ го надраскал.⁹

Не остава извън обсега на сатиричния поглед на поета делото на него-вия сънародник Никола Сава Пиколо (1792–1865), който е приет по-скоро като „чужд“ на българската култура. Двамата съграждани Петър Протич и Никола Пиколо имат немалко биографични допирни точки – общото им начално образование в гръцкото училище във Велико Търново, последвалото висше (медицина) в Атина, защитените в тази област дисертации, пребиваването им във Франция, лекарската им професия, водещата им роля на обществени дейци в Букурещ, поетичното им творчество на гръцки език. В тази връзка стихотворението „Грекомания“ дава повод да проблематизираме причините за така експресивното отрицателно представяне на Никола Пиколо и подриването на несъмнените му филологически и обществени заслуги. Може ли да говорим за различна от доминиращата идеологическа линия, която заклеява „своя“ като „предател“, мним патриот, чуждопоклонник?

Очевидно българският църковен въпрос и националноосвободителното движение са историческият контекст за негативния образ на „отчуждия свой“ – „От Търново в България / родил се по произход / чист българин“. Наред със сатиричното припомняне на „своите етнически „корени“¹⁰ на Н. Пиколо в „Грекомания“, не са изпуснати заслугите на елиниста в балкански и европейски контекст. Без да е директно назован, Н. Пиколо е характеризизиран с основните му биографични занимания:

мъдрецът и ученият
и изключителен познавач
на гръцкия език,
преподавал в Керкира
и съчинявал на гръцки,
изящен преводач
на приятната повест
Павел и Виргиния,
и мъдър коментатор
на мъдреца Аристотел.¹¹

⁹ ПРОТИЧ, П. Състоянието на някои български училища. – В: *Забавник за лето от 1845 от Константин Огнянович*, с. 158.

¹⁰ ДЕТРЕЗ, Р. *Не търсят гърци, а ромеи да бъдат. Православната културна общност в Османската империя. XV–XIX в.* София: Кралица Маб, 2015, с. 232.

¹¹ Протич, П. Грекомания. – В: АЛЕКСИЕВА, Афр. Цит. съч., с. 817.

В приповдигнатата възхвала на делото на Пиколо прозират ироничните нотки на сатирика Протич – повестта е приятна, т.е. развлекателно четиво, а тавтологията мъдър и мъдрец имат по-скоро снизходителен присмех към преводача на Аристотел. Цялото стихотворение е в духа на хумористично-сатиричното разобличаване и в този контекст някак дръзко и дори обидно е представен поетичният образ на Н. Пиколо:

Но най-после показва
патриотична ревност
на българин, преди да умре.
Макар да е живял като грък
с италианско име.¹²

И тук се връщаме към другата възможна причина за силното отрицание към образа на „чуждия“ сънародник. Не е изключено П. Протич да има личностна причина за силната неприязън към Н. Пиколо, след като и двамата имат близка (конкурентна) професионална и научна реализация. В тази връзка има два биографични факта, които диалогизират с „Грекомания“. Първият е несъмненият принос на Н. Пиколо към българската кауза по време на неговия парижки период (от 40-те години и до края на живота му, средата на 60-те години XIX век).

Същият „грекоман“ „пише статии във френския печат и успява да обърне вниманието на европейската общественост върху съдбата на българите“, участва „в съставянето на проект за даване на автономия на България“¹³, прави завещание на търновското училище и църквата „Възнесение“. Новото в стихотворението на П. Протич е, че образът на Н. Пиколо е пресъздаден в годините 1844–1846 тъкмо когато „се пробужда“ националноидеологическото съзнание на „елинофила“ и в следващите две десетилетия „патриотичната ревност“ има реални проявления. Прямото и шеговито говорене на двадесет и две годишния поет Протич предвещава доста по-късно настъпилата смърт на много по-възрастния поет Пиколо. В същата насока е и втората биографична бележка – в годините, в които П. Протич пише „Грекомания“, той учи медицина първо в гр. Атина (1844), след това прекъсва, заминава в гр. Монпелие, Франция, (1845) пак прекъсва, поради материални затруднения и накрая се връща отново в Атинския университет (1848), където през 1850 защитава дисертацията си¹⁴. В същите тези години Н. Пиколо е представител на Влашко в Париж, покровителства и издейства стипендии за българските студенти. Само предположение е, че тогавашният студент П. Протич не по-

¹² Пак там.

¹³ ПЕТКОВ, Г. Пиколо, Никола Хаджилиев. – В: *Енциклопедия на българската възрожденска литература*. Велико Търново: Абагар, 1997, с. 568.

¹⁴ За справка вж.: АЛЕКСИЕВА, Афр. Цит. съч., с. 901. В тази връзка подлежи на коригиране информацията за незавършването на П. Протич в Атинския университет (вж.: РАДЕВ, Р. Атина като средище през Възраждането. – В: *Енциклопедия...*, с. 29).

лучава съдействие от авторитетната обществена фигура на Н. Пиколо и не успява да достигне неговия успех сред широката читателска публика.

В контекста на стихотворението „Грекомания“ е редно да се споменат и другите поетични сатири на П. Протич. Те са писани и публикувани от средата на 40-те до края на 70-те години на XIX век както в периодичния печат (вестниците „Отечество“, „Стара планина“, „Цариградски вестник“, „Българин“), така и в популярната книжнина („Забавник за лето 1845“), а също и в самостоятелните четириезични книги „Poesii“ (1875) и „La voix de la Bulgarie“ (1879). На български излизат стихотворенията „Състоянието на някои български училища“ („Забавник за лето 1845“, с. 157–158), „Конгресът“ (в „Българин“, I, бр. 68, 1878, с. 3), „Биляринът“ („Цариградски вестник“, VII, бр. 315, 1857, с. 49; бр. 316, с. 54)¹⁵, „Едно припомняне за българските клани“ („Стара планина“, I, бр. 65, 1877, с. 241). Повечето от тях са подписани с псевдонимите „Каменко“, „Първанов“, „П. Д. П.“, „Н.“, което до някаква степен предполага разгръщане на сатиричния замах на „анонимния“ автор и го освобождава от необходимата самоцензура. Отново подписано с псевдоним е билингва стихотворението „Ma patrie“/„Моето отечество“, което излиза успоредно на български и френски език и последователно е поместено в няколко броя на в. „Отечество“¹⁶.

Останалите стихотворения са написани на френски, гръцки и румънски език, и предполагат една по-широка читателска аудитория. За целите на настоящето изследване откъси от тези творби ще бъдат анализирани, като техният превод подлежи на професионална редакция. Някои от българските стихотворения на Петър Протич имат и чуждоезиков еквивалент – „Конгресът“ излиза и на френски, а „Биляринът“ и на румънски език. Самият Петър Протич в пояснителния паратекст към творбата „To the right hon. W. E. Gladstone, M. P.“ насочва възрожденската публика към прагматичния характер на поезията му:

Следният поетически труд под наслов „Гласа на България“ е напечатан тези дни в Лондон и посветен на лорд Гладстона. Той е напечатан на брошурки по француски и е разпръснат. Но ний сметохми за доволно интересно да го приведем тук, едно за читателите на Ст. Пл., които знаят френски, и друго, да му дадем по-широко разпространение.¹⁷

От всички чуждоезикови творби – „La voix de la Bulgarie“, „О

---

¹⁵ Анна Алексиева обръща внимание на второто стихотворение „Биляринът“ в „Цариградски вестник“, 1857, бр. 316, с. 54, като предположението ѝ за авторството на П. Протич е основателно. Това означава, че П. Протич озаглавява две различни свои стихотворения по един и същи начин, но само известното още от описа на М. Стоянов е публикувано в стихосбирката „La voix de la Bulgarie“ (1879) – АЛЕКСИЕВА, А. *Българската поезия от 40-те и 50-те години на XIX век. Роли на субекта*. София: Кралица Маб, 2012, с. 352.

¹⁶ ПРОТИЧ, П. *Ma patrie / Моето отечество*. – *Отечество/Patria*. Вестник политически и книжевни, II, бр. 53–56, 1870, бр. 53, с. 209; бр. 54, с. 213, бр. 55, с. 217; бр. 56, с. 221.

¹⁷ ПРОТИЧ, П. *To the right hon. W. E. Gladstone, M.P.* (London, 1876). – *Стара планина*, I, бр. 20, 1876, с. 77.

Εξελληνισμός“, „Le turcoman“, „Le passage du Danube“, „To the right hon. W. E. Gladstone, M. P.“, „Le repatrié“, „A la mémoire de l’Impératrice de Russie“, „Le roi Siméon“ и др., през последните години Афродита Алексиева прави цялостен превод от гръцки на български на стихотворението „Н Γραικομανία“ – „Грекомания“¹⁸. Както преводачката уточнява, то е започнато през 1844 г. и окончателно завършено две години по-късно. Лирическата творба намира място и в двете стихосбирки на П. Протич от 70-те години на XIX век, в които е отбелязано мястото и годината на написване „В Атина, 1844“. През 40-те години на XX век излиза фрагментарен превод на д-р Панайот Хитров на същата творба заедно с енциклопедична статия за д-р П. Протич, припознат като един скромнен лекар, възрожденец и поет.

Без да се спираме подробно на двата превода и съпоставката им с оригинала „Н Γραικομανία“, може да се направи един общ извод. В превода на П. Хитров акцентът пада върху стремежа да се пресъздаде „Грекомания“ в рими, като най-често е в неметрическо стихосложение:

Като паун албанец смешен
в Атина дуе се предрешен [...]
Все тук, година след година,
те тичат в древната Атина
из родния си край презрен:
от где са, скоро те забравят.¹⁹

Затова пък има съкращения и видоизменения спрямо гръцкия оригинал, който от своя страна също изобилства с междустишни и кръстосани рими („Τρέηχουν πανταγόθεν ξένου/ Στάν Αθήνας αλλ’ εν γένει/ Αμα φθάσωσιν εκει“). Преводът на Афр. Алексиева на същите цитати от П. Хитров е:

Някакъв албанец като паун
се гордее в Атина
с фалшиви криле на грък
[...]
Тичат отвсякъде чужденци
в Атина, но изобщо
като пристигнат там
откъде са дошли, забравят.²⁰

Съвременната преводна рецепция е в лексикално отношение много по-точна и придържаща се към оригинала, дори на графично ниво. Тя обаче не цели да пресъздаде търсената от Петър Протич ритмичност, но най-често по-

¹⁸ АЛЕКСИЕВА, Афр. Цит. съч., с. 815–818.

¹⁹ ХИТРОВ, П. Д-р Петър Протич. Един скромнен лекар, възрожденец и поет. – *Вестник на вестниците*, 1941, бр. 138, с. 1.

²⁰ АЛЕКСИЕВА, Афр. Цит. съч., с. 815, 817.

стигнато стихоплетство, така характерно за възрожденската даскалска поезия.²¹

В заключение, представата за „другия“ в сатиричните стихотворения на Петър Протич е релевантна на масово превъплътения негативен образ в художествените, исторически и публицистични текстове през българския XIX век.²² От всички образи на „другия“ – мнимия патриот, лекаря шарлатанин, лукавия грък, варварския мюсюлманин, мнимия интелигент само този на руския владетел Иван Александър е изцяло положителен. Разбира се, и тук говорим за идеологизиране. Престижният образ на другия се оказва и „своя“ сънародник Никола Пиколо, чиито образ в поезията на Петър Протич символизира невъзможния и нежелан поглед на другия. Консервативна и идеологическа е позицията на сатирика Петър Протич, а с творбите си той засяга балканската тема за елинизацията и актуалните политически въпроси от османската, европейска и руска история.

Благодарности и финансиране

Статията излиза по проект „Фикционално и документално в българската проза на XIX век. Аналогии с чуждестранната литература“, финансиран от ФНИ, № КП-06-М 70/2 от 13.12.2022.

ЛИТЕРАТУРА

АЛЕКСИЕВА, А. *Българската поезия от 40-те и 50-те години на XIX век*. Роли на субекта. София: Кралица Маб, 2012. [ALEKSIEVA, A. *Balgarskata poezia ot 40-te i 50-te godini na XIX vek. Roli na subekta*. Sofia: Kralitsa Mab, 2012.]

АЛЕКСИЕВА, Афр. Книжовно наследство на българи на гръцки език през XIX в. Т. 1. Оригинали. София: Гутенберг, 2010. [ALEKSIEVA, Afr. *Knizhovno nasledstvo na balgari na gratski ezik prez XIX v.*: Т. 1. Originali. Sofia: Gutenberg, 2010.]

АРЕТОВ, Н. Национална митология и национална литература. София: Кралица Маб, 2006. [ARETOV, N. *Natsionalna mitologia i natsionalna literature*. Sofia: Kralitsa Mab, 2006.]

ДАКОВА, В. Просвещенски имперсонализъм и лирически герой в ранната българска възрожденска поезия. – Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Факултет по славянски филологии. Т. 83, 1992, с. 128–152. [DAKOVA, V. *Prosveshtenski impersonalizam i liricheski geroy v rannata balgarska vazrozhdenska poezia – Godishnik na Sofiyskia universitet* “Sv. Kliment Ohridski”, Fakultet po slavyanski filologii. Т. 83, 1992, pp. 128–152.]

ДЕТРЕЗ, Р. Не търсят гърци, а ромеи да бъдат. Православната култур-

---

²¹ Вж. повече в цит. монография на Афр. Алексиева.

²² Друг открояващ се пример е поезията на Петко Р. Славейков, изпълнена с хумористични и саркастични елементи. „Писателят преднамерено снизява, профанира речта си („пепелушки-лайнущки“), употребява хулни думи, цели хулни редици, битовизми, ругатни, оскърбителни слова, говори с езика на народната смехова култура, с подмятаня, издявки“. – СТАНЕВА, К. Фрагменти от смеховата култура на Българското възраждане. Петко Славейков. – *Български език и литература*, 2008, № 3, с. 3–19. (Цит. по https://liternet.bg/publish9/kstaneva/fragmenti_2.htm.)

на общност в Османската империя. XV–XIX в. София: Кралица Маб, 2015. [DETREZ, R. *Ne tarsyat gartsī, a romei da badat. Pravoslavnavata kulturna obshtnost v Osmanskata imperia. XV–XIX v.* Sofia: Kralitsa Mab, 2015.]

КРЪСТЕВА, М. От разпятнето до мрака: Към сюжета за българските възрожденски идентичности. Пловдив: Макрос, 2001. [KRASTEVA, M. *Ot razpyatiето do mraка: Kam syuzheta za balgarskite vazrozhdenski identichnosti.* Plovdiv: Makros, 2001.]

ПЕТКОВ, Г. Пиколо, Никола Хаджилиев. – В: Енциклопедия на българската възрожденска литература. Велико Търново: Абагар, 1997. [PETKOV, G. Pikolo, Nikola Hadzhiiliev. – *Entsiklopedia na balgarskata vazrozhdenska literatura.* Veliko Tarnovo: Abagar, 1997.]

ПРОТИЧ, П. [La Voix de la Bulgarie]. Fouilleton de “Stara Planina”. Le Turcoman. – Стара планина, 6.04.1877, с. 229. [PROTICH, P. [La Voix de la Bulgarie]. Fouilleton de “Stara Planina”. Le Turcoman. – *Stara planina*, 6.04.1877, s. 229.]

ПРОТИЧ, П. Състоянието на някои български училища. – В: Забавник за лето от 1845 от Константин Огнянович, Париж, 1845, с. 157–158. [PROTICH, P. *Sastoyaniето na nyakoi balgarski uchilishta.* – *Zabavnik za leto ot 1845 ot Konstantin Ognyanovich*, Parizh, 1845, s. 157–158.]

ПРОТИЧ, П. Ma patrie / Моето отечество. – Отечество/Patria, II, 1870, № 53–56: № 53, с. 209; № 54, с. 213; № 55, с. 217; № 56, с. 221. [PROTICH, P. *Ma patrie/Moeto otechestvo.* – *Otechestvo/Patria*, II, 1870, № 53–56: № 53, s. 209; № 54, s. 213; № 55, s. 217; № 56, s. 221.]

ПРОТИЧ, П. To the right hon. W. E. Gladstone, M. P. (London, 1876). – Стара планина, I, 1876, № 20, с. 77. [PROTICH, P. *To the right hon. W. E. Gladstone, M. P.* (London, 1876). – *Stara planina*, I, 1876, № 20, s. 77.]

РАДЕВ, Р. Атина като средище през Възраждането. – В: Енциклопедия на българската възрожденска литература. Велико Търново: Абагар, 1997, с. 29. [RADEV, R. *Atina kato sredishte prez vazrazhdaneto.* – In: *Entsiklopedia na balgarskata vazrozhdenska literatura.* Veliko Tarnovo: Abagar, 1997, p. 29.]

СТАНЕВА, К. Фрагменти от смеховата култура на Българското възраждане. Петко Славейков. – Български език и литература, 2008, № 3, с. 3–19. Цит. по: https://litenet.bg/publish9/kstaneva/fragmenti_2.htm [прегл. 10.08.2024]. [STANEVA, K. *Fragmenti ot smehovata kultura na Balgarskoto vazrazhdane.* Petko Slaveykov. – *Balgarski ezik i literatura*, 2008, № 3, s. 3–19. Cit. po: https://litenet.bg/publish9/kstaneva/fragmenti_2.htm [seen 10.08.2024].]

ХИТРОВ, П. Д-р Петър Протич. Един скромен лекар, възрожденец и поет. – Вестник на вестниците, 1941, № 138, с. 1. [HITROV, P. D-r Petar Protich. *Edin skromen lekar, vazrozhdenets i poet.* – *Vestnik na vestnitsite*, 1941, № 138, s. 1.]

ЧЕРНОКОЖЕВ, Н. Възрожденска поезия. Самоосъзнаване на поетическите изяви. – В: АРЕТОВ, Н., ЧЕРНОКОЖЕВ, Н. (съст.). Българска литература XVIII–XIX век. София: Анупис, 2008. [CHERNOKOZHEV, N. *Vazrozhdenska poezia.* Samoosaznavane na poeticheskite izyavi. – V: ARETOV, N., CHERNOKOZHEV, N. (sast.). *Balgarska literatura XVIII–XIX vek.* Sofia: Anubis, 2008.]

ПРОТИЧ, П. Ο Εξελληνισμος [Ev Aθήνας 1843]. – In: *La voix de la Bulgarie.* Bucuresci: Nouva typographie nationale, prop. C. N. Rădulesci, 1879, pp. 69–71.

Acknowledgments & Funding

This article is published under the project “The Fictional and the Documentary in the Bulgaria Prose of the 19th century. Analogies with foreign literature”, financed by the National Research Fund (NRF), No. KP-06-M 70/2 of 13.12.2022.

THE IMAGE OF THE “OTHER” IN THE SATIRICAL POETRY OF PETER PROTICH

Abstract. The article examines the satirical poetry of Petar Dimitrov Protich, which fits into the ideas of the Bulgarian Revival, affirming the Bulgarian identity and opposing “the own” to “the other”. The main themes in his poetry are knowledge, education and the role of the scholar and intellectual in social development. Through his work P. Protich criticizes the Hellenophilia among the Bulgarians and other Balkan peoples in the 19th century, ridicules the uncritical attitude towards Greek influences, and also the object of his satirical pen are folk superstitions and ignorance. Some of his most emblematic foreign-language works, which have not yet been translated into Bulgarian (except “Η Γραικομανία”, translated by Afr. Alexieva), are “La voix de la Bulgaria”, “Ο Εξελληνισμός”, “Le turcoman”, “Le passage du Danube”, “To the right hon. W. E. Gladstone, M. P.”, “Le repatrié”. The social and ideological line, the vivid portrayal of the Balkan syndrome in the poems of the Greek graduate to some extent at the expense of their literary merits. The notion of the “other” in the satirical poems of Petar Protich comes close to the massively embodied negative image in the artistic, historical and journalistic texts of the Bulgarian 19th century. *Keywords:* Petar Protich, satirical poems, bilingual works, Bulgarian Renaissance poetry, national ideological perspectives

Andriana Spasova, Assist. Prof.

ORCID iD: 0000-0002-0159-5347

Institute for Literature Bulgarian Academy of Sciences

52, Shipchencki Prohod Blvd., Block 17, Sofia 1113, Bulgaria

E-mail: andriana.spasova@gmail.com